

Literatuur

Signalement

■ Wist u dat 's-Hertogenbosch een 'rariteitenkabinet' heeft gehad? De term 'rariteitenkabinet' had in de zeventiende en achttiende eeuw een heel andere klank dan in de negentiende en onze eeuw, want onder rariteit zijn wij al gauw geneigd iets ridicuuls te verstaan. Toen duidde de term echter op een bonte verzameling van allerlei zeldzame en merkwaardige voorwerpen die veel vertelden over verre vreemde streken waar, behalve een aantal moedige reizigers en zware jongens die in Compagnies-verband de wereldzeeën bevoeren, niemand zich een duidelijke voorstelling van kon maken. Verzamelen werd niet alleen voor de pret gedaan, ook de wetenschap werd hiermee gediend. Elke zichzelf respecterende stad met een Academie of belangrijke Latijnse School bezat een 'rariteitenkabinet' en welgestelde lieden gingen zich specialiseren in het verzamelen van mineralen, schelpen of opgezette dieren.

In Den Bosch bevond zich in de zeventiende eeuw in de Vughterbinnenpoort een 'rariteitenkamer', waar de burger - tegen betaling - het 'ey van de Vogel Struijs' kon bewonderen of een blik werpen op

(3)

RARITEITEN

Welke op de Benedenste Kamer
te zien zyn,

Beginnende aan de Linkerhand.

- N^o.** 1. Het Hoofd en Tandén, van een over grote Walrus, met het vel van de Kop.
2. Een gebalfemde Heidín, zynde een compleet Lichaam, in haar eygen huid met de spieren, neffens nagels op handen en voeten.
3. Een Kastje met verscheiden soorten van wondere Zee-gewassen en Mineralen, waar in onder andere,
- N^o.** 1. Drie schoone Zee-Appelen
2. Een Zee-Schildpadje daar niets aan ontbreekt.
3. Drie Boomties in Zee gewassen.
4. Zeer natuurlijke Blomkool, Champions en Padde-stoelen in Zee-gewassen.
5. Een stuk Zee-schuim gelykende een mensche hand.
- A 2
6. De

Pagina uit het 'Register van alle de voornaamste rariteiten, welke op de Antiquiteit en Konst-Kamer tot 's-Hertogenbosch vertoond worden', gedrukt bij stadsdrukker Joannes de Mont in 1730. Het register beleefde vele drukken (Stadsarchief 's-Hertogenbosch, Bibliotheek H D 180).

een 'overgrote Dondersteen' en de 'broek van de vrouw van de Groot Mogol'. Zoals gezegd werd de wetenschap eveneens beoefend: in de Bossche rariteitenkamer was een snijtafel, waar lichamen van dieren en mensen werden

ontleed door anatomisten zoals de gerenommeerde professor Louis de Bils. Bij deze demonstraties werden geleerden, studenten en stadsbestuurders uitgenodigd. De burgerij kon tegen betaling achter in de zaal

plaatsnemen. 'Die nu wat Raers wil sien, gae niet naer vremde Landen. Hier siet men Natuers Werck, en konst van Menschen handen'! Graag kom ik in een afzonderlijk artikel op deze verzameling, die in de negentiende eeuw jammerlijk verloren ging, nog eens terug. Wilt u meer weten over dit voornamelijk zeventiende- en achttiende-eeuwse fenomeen, dan kunt u het prachtige boek lezen dat onder redactie van Ellinoor Bergvelt verscheen: De wereld binnen handbereik; Nederlandse kunst- en rariteitenverzamelingen, 1585-1735 (Zwolle, 1992; f. 69,50). In het boek schrijven diverse auteurs over onderwerpen als de aanvoer van rariteiten naar ons land, de verzamelingen van afzonderlijke personen en exotische rariteiten.

■ In deze rubriek vraag ik voorts uw aandacht voor een boek dat een geheel andere opzet heeft en niet in één adem uitgelezen behoef te worden. Dat kan ook niet omdat het boek daar niet voor gemaakt is. In dit naslagwerk kunt u 'alles' vinden over de taken van de belangrijkste organen van rijk, provincie, gemeenten en waterschappen in het negentiende-eeuwse **Noord-Brabant**. Een onmisbaar handboek voor alle onderzoekers: zowel voor genealogen als geïnteresseerden in de lokale en regionale geschiedenis en 'professionele' onderzoekers.

Het boek zet u op het juiste spoor wanneer u het onderwijs in de stad onderzoekt en wijst de weg naar de archieven die u moet raadplegen als u meer wilt weten over duiventillen en eendenkooien of de afgifte van jacht- en visakten. Een initiatief van het Rijksarchief in Noord-Brabant dat alle lof verdient! (W.G.M. van der Heijden, Noord-Brabant in de negentiende eeuw. Een institutionele handleiding. 's-Hertogenbosch/Hilversum, 1993; f. 29,90)

■ M. Prak, hoogleraar aan de RU Utrecht, schrijft over **armenzorg en armoede** in 's-Hertogenbosch tussen 1770 en 1850. Het nog steeds bestaande beeld, dat de stad door de aanwezige rijke fondsen luie frivole armoedzaaiers aantrok en nog werkschuwer maakte dan ze al waren, wordt in de bijdrage van Prak verder aan het wankelen gebracht. Er was geen sprake van paupers van buiten die de armenfondsen plunderden. Het waren gevestigde inwoners van de stad die veelal werkzaam waren in nijverheidssectoren (speldenmakers, kantwerksters, kammenmakers) die wel goedkoop moesten werken omdat de huisvlucht op het platteland tegen lage prijzen concurreerde. De bedeling die werd gegeven was slechts een hoognoedzakelijke minimale aanvulling op het schrale loon. Mede als gevolg van de zware accijnzen op de eerste levensbehoeften waren de

kosten van levensonderhoud hoog. Deze belastingen op het eerste levensonderhoud werden ook opgebracht door hen die op de rand van het bestaansminimum leefden. De minimale uitkering was eigenlijk een sigaar uit eigen doos. De echte pauper, 'gebreckelijk met slegt aangesigt of kreupel', kon nog wel eens een bedelvergunning krijgen. Voor de bedelaar wenkte geen enkel perspectief, hij balanceerde op de rand van de hongerdood. Interessant is dat de bedeling de werking van de arbeidsmarkt niet zo zeer belemmerde, maar juist versoepelde door het stimuleren van de vraag naar - onderbetaalde - arbeid. Anderzijds remde het aanbod van goedkope arbeidskrachten innovaties en technische verbeteringen. Permanent laag loon en de bedeling als suppletie: armoede en armenzorg in Den Bosch. Het is zinvol dit artikel te lezen, zeker nu de discussie over uitkeringen, basisinkomen en sociale verzekering zo in het middelpunt van de belangstelling staat (M. Prak, 'Overvloed of onbehagen? Armoede, armen en armenzorg in 's-Hertogenbosch 1770-1850', in: Jan van Oudheusden, red., Een pront wijf, een mager paard en een zoon op het seminarie. Aanzetten tot een integrale geschiedenis van oostelijk Noord-Brabant, 1770-1940.'s-Hertogenbosch, 1993; f. 25,-).

Aart Vos